

4e. 1530.

Lühikenne selletus,

545

mis

Tallo-rahwa õigusfed

ja

nende kohus on.

Muga-walla nore tallo-rahwale
üllespandud.

Tallinnas, 1841.

trükkitud Lindworski päriatte kirjadega.

Ist zu drucken erlaubt worden.

Im Namen der Civil-Oberverwaltung in den
Ostsee-Provinzen,

Ehrländischer Gouvernements-Schuldirector Baron v. Rossillon,
Censor.

545

G e s t k ö n n e.

Mis keige esjite teie kohhus on Sum-
mala, selle keikide keige üllema Issanda
ja Kuninga wasto, sedda, armas noor-
rahwas, öppite teie Kristusse sannadest:
„Sinna pead Issandat omma Summalat
armastama keigest ommast süddamest,
ja keigest ommast hingest, ja keigest
ommast melest, ja keigest ommast wäest,
se on se keige üllem kässo=sanna“, ja Marf. 12,39.
laiemalt öppite teie sedda Lutterusse
Katekismussest. — Sesinnane teie keige
üllem kohhus ei sa siin mitte selletud,
waid se kohhus, mis teile ilmalikkudest
kässtudest touseb.

Kui Moisanannemad ommast heldest
noust 1815mal aastal tallorahwa pär-
rispölwile iggawesseks ajaks otsa teggid,
ja omma endist melewalda nende peäle
enneste käest ärraandsid, siis saiwad
selle assemele käsjud ja kohtud seätud,
et saaks õigust ja rahho üllespetud.

Et teie nüüd nende käsude ja seaduste wasto mitte ei eksi, lähheb teile tarwis nendega ni hästi, kui ka teie määratud õigustega, tuttawaks sada. Sepärrast ollen minna seddasamma lühikest sellest ülespannud, mis teid tallorahwa õigused ja nende kohus õppetab. — Pidage sedda ramatofest armsaks ja teie mees; hoidko temma teid wallelikko märko eest, ja saatko temma teile sel wisil kasso!

Kirjutud Muga-moisas, Talwe-ku
10^{mal} päwal 1841^{mal} aastal.

Parron Üksküll.

Lühikenne selletus,

mis

tallo = rahwa õigusfed ja nende
fohus on.

1) Mis on pri-innimesse keige üllem
õigus?

Pri-innimesse keige üllem õigus on se, et keik
temma omma seisab seaduste ja käsude warjo
al, ning se, et pri-innimesfel se lubba ja me-
lewald on, omma ihho rammo ja omma mois-
tusse joudo, iggal kässo polest lubbatud wisil,
ommaks ennese käsüks pruvida, ilma teiste
õigusfi rikkumatta, ehk teiste kahjo se läbbi
saatmatta.

2) Eks siis pri-innimenne ei woi tehha,
mis ta ial agga tahhab?

Ei ükski inimenne ei woi foggoni mitte
tehha, mis ta ial agga tahhab. Kui iggaüks
tohhiks tehha, mis ta ial tahhaks, siis tousfeks
fohhe riid ja södda innimeste wahhel, ehk keik
hakkaksid ühhe-teise wasto. Wimaks kiskus-

sid wággewamad nõddrematte omma wággise enneste pole, ja kui need wasto hakkasid, tap-
paksid nemmad neid, ehk teeksid neid wáekaubá
orjaks, ja lõppeks siis sel wiisil pea teiste prius
aina árra, ja ükski ei saaks omma warra ei
kuddagi wiisil hoida.

3) Mis káso on siis meie Ma-rahwale sest priussest tousnud?

Priussest on meie Ma-rahwale se káso
tousnud, et nemmad keif omma párridust ehk omma
hole ja waewa ning õigussega piisid woivad
kées piddada ja hoida, nenda kui káso polest
neile kinnitud párris = omma. Enne 1804mat
aastat ei olnud tallo-rahwal koggoni selget
õigust, middagi párris=ommaks piddada, waid
naad ollid isse pea aego moisawannema warra, ja
sesinnane wois neid keige nende párrandussega
árramúa, wahhetada ehk árrakinkida; nemmad
piddid tööð teggema, ni paljo kui párrisherra nende
peále tahtis paánna, ja ei tohtinud mitte omma
párrisherra alt árraminna. 1804mal aastal anti
neile jo isseárralised õigused ja kássud kátte;
nende teud ja maksud saiwad máratud ja seátud,
ja kulla maad anti ja jáeti neile ja nende las-
tele, piddada ja prukida ni káua, kui nemmad
sedda máratud teggo ja maksó táieste árratas-
susid. 1815mal aastal said nemmad párris=
allama põlwest lahti ja sedda õigust kátte,
omma walla koggodusse ja omma moisawan-

nema alt ärramiinna ja teist kofta katsuda, mis nende arwates, parrem olleks, agga moisa wannemale sai Ma, nenda kui ennegi, täieks pärris-ommaks moistetud ja finnitud.

Wata
Kässo-ramat
§. 16.

4) Kas se on selle kibetawa priusse ainus kässo?

Ühhele õigele, hoofsale ja parramat põlwe noudwa inimessiele on se kässo kül arwamatta suur, agga laisale ja holetumale ei olle sest ühtegi kässo, waid ennam kahjogi, sest nisugune woib moisawannemast, kelle Ma peäl ta ellab, ja ka kulla koggodussest wäljalükkatud ja wallast ärrasadetud ja nenda ühhest kohhast teise ärraetud sada. Agga tallo-rahwas saab selle priusse läbbi ka sedda õigust kätte: kui hingekirjad üllesnäitwad, et sellesinnatse Cesti-marahwa arro, meesterahwa hingede poolt, rohke maks tousnud. Kui sadda nellikümmend tuhhat hinge, siis woiwad ni paljo, kui hingekirjade järrel ennam süin maal ollemas on, ka liinadesse ja ka Wenne-ma teiste kubbermangudesse miinna ja seäl ellada, nenda kui nüüdki jo mitme moisa teniattele igga kolme aasta tagga, nisugust õigust kässo-ramato järrel antakse.

§. 15. ja 27.

§. 585.

§. 590. I.

5) Kes liinadesse ehk teiste kubbermangudesse joudnud, kül need siis woiwad keik tehha, mis ial tahtwad?

Ei ilmaski muud, kui sedda, mis käsokudega ühte sünnib.

6) Mikspärrast siis ikka teigel käskudega teggemist on, ja miks teie peab käskude möda tehtud sama?

Sepärrast, et käsk peab innimeste issemelelist tahtmist ja ülbewäewalda tallitsema ja sel wiisil teie priust hoidma ja kaitsma. Siis kui tallopoeg pärris-allama põlwele olli, olli wannema tahtminne ja melewald temmale käskuks ja ka kohtomoistjaks. Agga sest ajast, et moisa wannemad heast ja heldest noust tallo-rahwa pärris-põlwele iggaweseks ajaks otsa teinud ja omma endist melewalda nende peale enneste käest ärraannud, piddid selle asfemele käskud ja kohtud seätud sama, et woiks õigust ja rahho ja õiged seadused üllespiddada. Sest nenda kui jo üllemal õöldud, kui iggaweks woiks teha, kuida tahhab, siis wäggewamad heidaksid teisi pärris-orjusse ikke alla. Ilma käskota ei olle siis prius koggoni ollemas, egga woiks ükski omma pärris-omma rahhoga ennesele piddada egga hoida.

7) Agga kuida siis käsk woib moisa wannemate endist wallitsust ärratäitada ja rahho üllespiddada?

Käsk ehk käsko-ramat ennese polest isse sedda küt ei sa teha, agga käsk on se ärratagganematta juhataja, mis järrel seätud üllemad, rahho ja õige ellamisse wiisid üllespiddades, kohhut peawad moistma.

8) Agga kes jouab kül keik kasko tunda?

Keik kasko tunda sul ei olle ka mitte tarwis. — Töeste, siis sinna eksid arwaste kasko wasto, kui sa selle pühha kirja õppetusse järrel teed: „Keik, mis teie ial tahhate, et innimesed peawad teile teggema, nendasammoti tehke ka teie neile,“ ja, „mis sa isse wihtad, sedda ärra te ühhelegi;“ ja ka selle õppetusse järrel: Matt. 7, 12.
„Agga hing heitko üllematte alla, kellel keige üllem melewald on, sest üllemad ep olle muido, kui Jummalast; agga kes üllemad on, need on Jummalast seätud.“ Job. 4, 15.

Rom. 13, 1.

Süski peaks igga pri-innimenne püüdma omma Ma kaskudega tutwaks sada, et ta õppiks tundma, mis temma isseärrane kohhus on, ni hästi kui ka sedda, mis temma mära- tud õigused on.

9) Mis siis on kasko järrel minno isseärrane kohhus?

Sul on kohhus omma sure Keisre wasto, sul on kohhus omma koggodusse wasto, ja sul on kohhus omma liggimesse wasto.

10) Mis on minno kohhus omma sure Keisri wasto?

Omna armolisse sure Keisri ja temma rigi wõllalinne olled sinna keige omma kullo ja war- raga, ni sammoti kui keik rigi allamad. Agga

et meie suur Keiser kohtude läbbi keige omma rigi ülle wallitseb, sepärrast pead sa ka sanna-eulelikkult nende kohto-wallitsuste alla heitma, mis temma on seädnud; sinno kohhus on ka, keik sedda truiste ärratehha, mis isseärranis sulle, kui rigi allamale, peäle pandud on.

11) Mis sugused on need kohto-wallitsused, mis ma pean tundma?

Kohto-wallitsused on kahhesugused: Digust moistajad kohto-wallitsused ja Politsei ehk Karristajad kohto-wallitsused. Digust moistajad kohto-wallitsused moistawad kohhut sinno sure Keisri nimmel, ja temma teades tehtud kohto seaduste ja käskude möda, keikide nisuguste kaebduste peäle, mis likuwad ehk likumatta warrandust putuwad. Nende essimenne järg on Fihhelkonna Koggodusse-kohhus, teine järg on Ma-konna ehk Kreis-kohhus, ja kolmas järg on Üllem-Ma-kohhus. — Politsei ehk Karristajad kohto-wallitsused watawad selle peäle, et nende kohto-konna pires keik rahho sees ja korra pärrast on, ja on needsinnatsed: Koggodusse-Politsei-kohhus, Moisa-Politsei-kohhus, ja Ma-Politsei-kohhus. Peäle sedda on ka igga leiwa ehk tenistusse wannema, ka igga Makohha numaja kohhus, koddose hirmo-andmissegaga ommad teniad ja perred tallitseda ja digel korral juhhatada, kus tarwis lähheb.

12) Mikspärrast on siis kolm õigust- moistiat kohto-wallitsusfed?

Need tülli- ja rio-asjad, mis suurt hinda ei kanna, juhtuvad keige sagedamast, sepärrast on mitto kohtud tarwis, neid ärraselletada, ja need kohtud peawad ni paljo kui woimalik on, seäl liggidal ollema, kus need, kes teine teisega tüllis, ellawad. Agga ehk woib juhtuda, et monningad kohtokäiad ei olle esimesse kohto-otsussega rahhul, siis on teised kohtud seatud, kus neid rio-asjo, mis suremat hinda kanna-
wad, ueste läbbikatsutakse ja ärraselletakse, ja need kohtud seiswad linnades ja on seäl kohhut piddamas.

13) Mis sugused kaebamisese asjad tõste- takse kihhelfonna Koggodusse-kohto ette?

Agga kaebdus, olgo se ühhe innimesse wasto, ehk ühhegi liguwa asja pärrast, tulleb esite selle kihhelfonna Koggodusse-kohto ette tõsta, selle kohto-konnas se innimenne ellab, kelle peäle kaebatakse; agga kui kaebamine on liikumatta asja pärrast, siis selle kohto ette, kus sesinnane assi ollemas on; kui numa-kauba pärrast, siis seäl, kus numa-koht ollemas. Se kohhus moistab lõppe-otsust nisugguste kaebamiste pärrast, mis ennam ei maksä kui kaks kümme rubla hõbbe rahha. Agga kui se assi, kelle pärrast kaebatakse, ennam maksab, siis woib se, kes selle kohtomoistimisega rahhul ei olle, üllema,

Wata
Käsfo-ramat
§. 334.

§. 399.

se on, Kreis=kohtusse minna, omneti peab ta sedda siis, sest pãwast arwates, mil otsust temmale teãda sai, wie pãwa aeges Koggodusse=kohtule nimmetama, et ta rahhul ei olle, ning ka neljateistkümmne pãwa aeges Kreis=kohtusse omma parrema õigusse otsimist üllesandma, muido kautab ta sedda õigust ärra, suremas kohtus parremad õigust otsida.

Wata
Kõsfo-ramat
§. 404.

14) Mis sugused kaebamisse asjad tõstetakse Kreis=kohto ette?

Keif kaebdusse asjad, mis parrema õigusse otsimisega Kreis=kohto ette sawad, selletakse ka seal ärra. Gesamma kohhus moistab lõppe otsust nisuguste asjade pãrrast, mis ennam ei maksa, kui sadda rubla hõbbe rahha. Kui se kaebdusse assi sest hinnast üle touseb, siis woib se, kes selle otsusse=moistmisega rahhul ei olle, Üllem=Ma=kohto ette minna. Agga ta peab sedda, et ta mitte rahhul ei olle, enne kui nelliteistkümmend pãwa otsusse moistmisest mõda on lainud, Kreis=kohtusse nimmetama, ja sedda ka fue nõddala aeges senna Üllem=Ma=kohtusse teãda andma, muido kautab ta sedda õigust kãest ärra.

§. 421.

§. 422.

15) Mis suguste asjade peãle moistab Üllem=Ma=kohhus kohhut?

Keif kaebdusse asjad, mis parrema õigusse otsimisega Üllem=Ma=kohto ette sawad, sawad seal lãbbikulatud ja nende peãle wimist lõppe otsust moistetud.

§. 433.

16) Mis on Koggodusse-politse'i kohhus?

Koggodusse-politse'i waltwab omma Koggodusse pires rahho ja õige ellamisese wiisi ülle; kannab se eest hoolt, et Koggodus ja igga Koggodusse like ausaste keik tassub, mis kronole ni hästi, kui mu wannemattetele, kihhelkonna õppetajale ja muunde kirriko- ja kolisteenridele, ehk kirriko ehituste jure tulleb maksta ja tehha; ja kannab hoolt, et maan-teed, kirriko- ja muud teed, mis walla pärralt, käästud wiisil peawad parrantud sama; ta murretseb walla maggasini ja walla laega eest; kui tullekahjo ja metsapõlleminne on, siis teeb kired neile, kes wibiwad abbi tullematta. Koggodusse-politse'i isseärralinne kohhus on, tähhele panna, et ükski, kes mitte numa egga tenimisse kaupas ei olle, omma kää peäle ei heida, olgo siis, et temma ausa tõga ehk mu kõlbalisese nouga omma pea jouab toita; nisamoti ka, et ilma passita innimesesed mitte temma Koggodusse pires ei sallita. Koggodusse-politse'i kannab hoolt, et wäljad ja heinamaad hästi sawad warjotud, nenda, et lojoksed sisse ei aia ja kahjo ei te; temma kohhus on, nisuggused wõllalikkud, kelle wõlg waidlematte selge on, wäggise sundida, sedda ärratasfuda; temma kohhus on, murret kanda, et waja-ealistele, kelle wannemad surnud, kulajad ehk wõõrmündrid seätud sawad, ja peab neid kihhelkonna Koggodusse-kohhole kinnitamisseks teada andma. Koggodusse-politse'i on Moisa-politse'i alla seätud, saab kääsko

Wata
Kääse-ramat
§. 212.

§. 213. ja 214.

§. 216.

§. 215.

§. 218.

§. 220.

§. 222.

§. 231.

§. 228.

§. 224.

§. 225.

Wata temma kääst, ja peab temmale keik teada andma
 Käso-ramat ja keigest fest, mis koggodusfes sünnib, temmale
 §. 226. arro teggema. Temmal on melewald, süalluste
 peäle rahha trahwi päina, agga mitte emam
 kui nelja küllimitto ruffi hind on, walla=laega
 heaks, ja ihho nuhtlust, ühhest hobist nelja
 §. 228. kümne hobist sadit, ehk kahhe päwa wangi
 põlwe.

17) Mis tarwis on Moisa=politsei ollemas?

Moisa=politsei nouab, et rahho ja korrapä-
 ratinne ello=wiis keiges wallakondas liikumas
 §. 230. olleks; ta on omma moisa pires keikide walla
 koggoduste ja nende politseide üllewaatja; ta wõttab
 §. 231. kaebdussi wasto, mis koggodusse=politsei peäle
 temma ette tõstetakse, ja kuleb neid läbbi; kohto=
 käsud, mis temma kätte läkkitakse, annab ta
 §. 232. koggodusse=politseile teada, ja peab Ma=polit-
 seile keik juhtund õnnetussi ja mis muud korra
 pärrast ei olle, warmalt teada andma. Kui
 juhtub temma moisa pires nisuggust süüd, mis
 suremad nuhtlust küssib, kui Walla = politseile
 peälepanna melewald on, siis lasseb nisugguse
 §. 242. süallusse kääd kinnipanna, ja sadab tedda Ma=
 politsei kätte. Moisa=politsei annab ka neile,
 kes hopis wallast wäljalähwad, ehk kes monneks
 aiaks tubba sawad, maial ellada, tarwitawa
 §. 234. passi kätte; temma watab ja kuleb selle järrele,
 §. 259. et maggasi ait ja walla laekas omma õigusfes
 §. 225. petakse, ja annab koggodusse = politseile käsko,

Kus tarwis; ning on temmal melewald, kui fibbedaste tarwis lähheb, koggodusse tallitajat ehk temma abbimehhi seddapuhku nende ammeti peält kõrwale heita ja nende asfemele teisi nimmetada.

Wata
Käsfo=ramat
§. 237.

18) Mis tarwis on Ma=politsei seätud?

Ma=politsei sadab kochto käsfo Moisa=politseidele, ta walwab selle ülle, et temma wallitsusse pires keik rahhul ja korras saaks ollema, nisammoti, et keik kochto käsfo järrele seätud teud ja kochhud täieste sawad täsfutud, ta wõttab Moisa=politseide käest keik teädusse andmissi wasto, olgo juhtund õnnetuste pärrast ehk muunde asjade pärrast, mis õiete ei olle, ta kulab keik kaebdusse ja sü asjad läbbi, mis surema nuhtluse wäärt on, kui koggodusse=politseidele peälepanna melewald on, ja trahwib ehk nuhtleb käsfo seädust möda. Temma käes on ka täis melewald ja õigus, omma wallitsusse pires rahho ja sannakuulmist ja korrapärrast ello sundimisse warral üllespidada.

§. 232.

§. 240.

§. 242.

19) Mis on siis minno kochhus isseärrane kui rigi allam?

Kui rigi allamale on sulle peälepannud keik pea järrel seätud maksud, nekruiti andminne, maantee ja muude teede parrandaminne, kudid, sõaworid, ja mu sesuggune.

§. 7.

20) Mis on minno kohhus omma koggodusse wasto?

Wata
Käsfo-ramat
§. 20.

Walla koggodusse õigus ja kohhus on keif tallopoiad ühhendada, kes ühhes küllas, ehk ühhe moisa al ellawad, ja neid tallopoia asjad toimetada, misga keigel teggemist on, nisammoti kui pärrispõlwe aial Moisa-wallitsus keige walla rahwast ühhendas ja walla asjad toimetas.

§. 56.

Sepärrast pead sinna ennese selle nou alla heitma, mis küllakoggodusse kous-ollemisega ja surema hulga arwamisega woetud on, ja mis siis käsfo mõda kinnitud sai; sa ei tohhi mitte tagganeda, kui sind esimest korda ühhe ammeti

§. 39 ja 40.

peäle wallitsetakse, ja pead sedda siis truiste üllespiddama, ja keige omma ammeti tõ ja teggemisse jures ustaw ollema. Ugga koggodusse, ja igga koggodusse liikme, siis ka sinno

§. 21.

peäle, seisab nisuggune kohhus, kohto ja krono maksude ning teggude pärrast, et, kui üks koggodusse like ei jaksu neid tassuda, et siis sinna ja keif teised koggodusse liikmed temma eest

§. 265.

peawad kostama, nisammoti ka maggasi wõllade ja maksude pärrast.

21) Mis on tallitaja ammet ja kohhus?

§. 225.

Koggodusse tallitaja holeks on Koggodusse-politsej-wallitsus antud, sepärrast on ka keif sedda temma peäle pandud, mis üllemal 16ma numri al Koggodusse-politsej pärrast nimmetud on.

22) Mis koggodusse eestseisjate kohhus on?

Koggodusse eestseisjad tulleswad noupidamisfeks kokko nisugguste asjade pärrast, mis ei tarwita keige koggodusse kokkotullemist, ja nende kohhus on siis keikide koggodusse liikmette õigusli bolima ja kaitsuma. Wata
Räsko-ramat
§ 34.

23) Mis on maggasi-meeste kohhus?

Maggasi mehhed üksi tohiwad maggasiwilja wastowõtta ja maggasist wäljaanda, agga peawad ka selle eest seisma, et ait täis ja et willi hea on; nemmad ei tohi mitte ennam wäljamoeta, kui neile lubba antud; nemmad peawad iggakord selge arwo andma, mis maggasinis tehtud sai, et se, mis ehk wastowoetud ehk wäljaantud, saaks maggasi arwo-ramatusse diete üllespandud. §. 255.
§. 257.
§. 256.

24) Mis on kirriko Ma-wõõrmindri kohhus?

Kirriko Ma-wõõrmindri kohhus on, selle peäle kâima, et wannemad ommad lapsed diete kaswatawad ja norelt ramatule õppetawad, ning et noort rahwast õigel seätud aial kirriko-õppetaja jure õppetusse alla sadetakse. Temma walwab selle lulle, et koggodusse liikmed ausaste ellawad, ta maenitseb neid ja nimmetab neid kirriko-õppetajale, kes kurjaste ellawad, ta paneb tähhele, kas koolmeistri ommas ammetis truid on. Ta peab, kui ial woimalik on, iggak

pühhapäwal kirrikus ollema, ehk teist õiget meest ennese asemel seina saatma, ja tähtele pannema, et middagi ei sünni, mis Jummalat tenistust woiks seggada; ta peab õppetajale teada andma, kui kesgi koggodusse raskestest haige on, ja ehk õppetaja ennese jure haige peale tarwitab. Ta watab se peale, et lapsel ristmist mitte pitka peale ei jäta, ja et surnud mitte enne kástud aega ei maeta. Temma peab ka murret selle eest, et koggodus ja keik koggodusse liikmed omma kohhus kirriko, kirriko-õppetaja ja teenride wasto truiسته ärratasuwad, nisammoti kui ka kolidele; temma peab ka tallitaja abbi otsima, kui temma sanno ei woeta kuulda.

25) Mis on waja-ealiste wõõrmindri kohhus?

Waja-ealiste seátud wõõrmindri kohhus on, nende laste ja nende warrandusse eest hoolt kanda. Kui waja-ealiste emma ellus on, siis tedda arwatakse lodud wõõrmindriks, ja temmale antakse agga üht meest, kes laste issa polest ommane, noumehheks ehk teiseks wõõrmindriks, ilma kelle teadmatta lest naene ei ühtegi sest pärrandussest, mis issast järrele jánud, ei tohhi ärraanda. Wõõrmindri kohhus on ka, selle peale watada, et waja-ealiste warrandussest, ni paljo kui woimalik, ühtegi ei sa nende kaswatamisse tarwis prugitud. Ka peawad

Wata

Käsfo-ramat

§. 110.

§. 114.

§. 118.

woõrmindrid üks Ford aastas ommast ammetist
 Eihelkonna Roggodusse = kochtole arro teggema,
 ja sedda igga Joulo = kuus.

Wata
 Kässo-ramat
 §. 120.

26) Mis on minno kohhus omma liggimesse wasto?

Sedda õppetawad sulle Kristusse sannad:
 „Sinna pead omma liggimest armastama kui
 isseennast,“ ja Lutterusse Katekismusse seitse Marf. 12,31.
 wiimsed käsud, ja ei sa se kohhus siin mitte
 selletud. Agga tallopoia põlwes olled, kuiga
 perremees, kelle käes Ma renti peäl seisab,
 ommeti teise orjaks arwata, ja sedda mõda on
 weel mõnda isseärranis sinno kohhuks luggeda.

27) Mis on Ma-rentia isseärrane kohhus?

Ma = rentia kohhus on, need temma kätte
 rentitud maad nenda üllespidada ja harrida,
 kui temma omma süddame tundmisse järrel,
 üks õige perremees sedda peab teggema, ehk
 kuida rendiandja polest seätud saab; temma
 kohhus on, ei middagi sest, mis põldude rammo
 üllespidamiseks temma kätte jouab, mitte
 raiskada egga müa, sest et temma kätte usku-
 tud maad. ärraprufida ja temma kässoandmist
 wähhendada on nenda kui üks wargus Ma ja
 pohja küllest, kui üks wargus selle warra küllest,
 mis tulleva põlwe rahwale järrelejätta meie
 kohhus on, ja mis neid ka peab toitma.
 Rentia kohhus on weel, omma rentikaupa

truiste ja ilma wäggise sundimatta ärratasfuda, keik tallohoned kindlad ja kõlbawad üllespiddada, nisammoti keik haiad, heinamaadke rogitud ja risfust puhtad piddama; temma peab ommad orjad õigel wiisil katma ja toitma, ja sest lubbatud palgast ühtegi kawwalusfega ärrakiskuma, ja peab neid poetama ja holitsema, kes ilma omma süta haigeks jänud.

28) Mis on isseärraneš orja kōhhus?

Orja kōhhus on omma leiwawannemad auustada ja temma sanna kuulda, ta peab keik temma peale pandud tööd, mis ta ial jouab ja moistab toimetama, ustawa hõlega ärrateggema; ta ei tohhi ilma leiwawannema lubbata mitte kōddunt ärramiinna; temma kōhhus on ka, iggal aial omma leiwawannema kasso nouda ja sata, ja tedda kahjo eest omma joudo mõda hoida, sepärrast peab ta issegi wanne- male teada andma, mis ta leiab teiste ja ka-orjade läbbi kahjuks sündiwad, et ei saaks kord temma kääst pärritud, sest et kes wargust warjab ja kurja poolt seisab, parrem ei olle kui warras issegi.

29) Mis on siis minno kōhhus omma moisawannema wasto?

Ükspäinis moisawannema pärrast on sutu- maks keik Ma, mis moisa pires on; ilma temma lubbata ei tohhi siis ükski selsamma pires Ma peält kasso püda, olgo se assi ni pissut, kui

tahhes, olgo ka sammo maad surene, ehk rohhi kimpuge, ja langeb nuhtlusse alla; nenda kui nisuggune teggu, misga noutakse teist temma omma-dusse parrast petta. Moisa-wannema kätte on agga ka suure Keisri herra Moisa-politse'i ustud, ja sepärrast pead sinna ennast täieste moisa-wannema politsei seadmiste alla heitma.

30) Mis saggused on siis need õigused, mis seätud käsjud mulle kinnitawad?

Sa olled parris-allama põlwest lahti sanud ja sesamma õigus parrib keige sinno tulleva saggu-wõtsa peäle.

Wata
Käso-ramat
§. 1. ja 2.

Kui sul wahhendamist on so omma parrast, olgo se likuwa ehk likumatta warra, ikka moistawad sulle õigust nisaggused kohtud, kelle liik-med ennamate sinno omma wallitsemisse läbbi, kohto-ammeti peäle on kutsutud, ja surem jaggo sinno ennese saggused, tallorahwa põlwest on.

§. 5.

Sul on omma koggodisse õigused ja seadused, kui kellelgi woera Ma pri-rahwal parremad ei olle.

§. 20-93.

Sul on se õigus maad ja muud likumatta warrandust ennesele parris-ommaks õigel wiisil nouda ja sada.

§. 4.

Keik sinno warra ja parris-omma, olgo sinno korjatud ehk parritud, seisab kohto ja käsude kaitsemisse ja warjo al, ja parriwad sinno surma parrast sinno õiget parriat.

§. 126.

§. 134.

Wata
Käso-ramat §. 135. Sul on agga ka se õigus omma warran-
 dusse parrast tootusse läbbi omma pärriat nim-
 metada, ja nende heaks seadmist teha.

§. 8. Sul on se õigus, kaupa teha, olgo se et
 tahhad teise orjaks minna, ehk wõttad Makohha
 numata, ehk wõttad muud middagi ennese peäle.

§. 14. Sul on se õigus, teiste Ma-koggodustes
 melepärralist kohta wallitseda ja nende liikmeks
 minna, kui sa keik olled tassunud, mis so koh-
 hus on selle walla koggodusse ja moisa wasto,
 kelle al praego olled ellamas.

Agga sinno keige üllem õigus on se lubba
 ja melewald, omma ihho ja waimo rammo ja
 joudo, omma kõlbdust keigesugguse tõle ja teg-
 gemissele ja omma moistmisse tundmist kaswa-
 tada ja ommaks kasuks pruvida, igga käso
 polest lubbatud wisil.

D t s a = s a n n a d .

Ehk teie, armsad lapsed, sedda sütsadik ei olle
 küll suggu mitte ühhe õigusseks arwanud, et
 teile se lubba on, omma waimo joudo ja
 omma moistmisse tundmist ommaks ennese kas-
 suks harrida ja kaswatada, ja weel wähhem
 siis teie ei olle moistnud sedda lubba teie keige
 üllemaks õigusseks arwata ja piddada, süiski
 tdeste ei olle teist teed, mis teid woiks parrema

põlwesse sata, kui agga sesinnane, et teie õp-
pite sedda nimmetud õigust tundma ja ommaks
kasfaks prufima.

Ammogi jo anti meie Ma rahwale kallid
õigusfed kätte; agga mis hea kũl piddi temmale
neist sama, kui ta ei olle weel nenda walmistud,
et ta teaks neid prufida; kui ta isse ei pũagi
ennast walmistada, egga ei teagi mil wiisil sedda
hakkata, kui sedda siitsadiķ temmale weel ep olle
õppetud.

Endine parris = põlwene moisa-wallitsus ja
Farristus naitas kowwa ja mitte ennam omma
aegne ollewad, separrast andsid Moisa-wannemad
omma endist melewalda tallorahwa peale kãest
ãrra ja selle assemele sai koggodusse ennese
kätte wallitsus keige walla asjade polest seãtud;
teine kautas kũl ãrra, agga teine ei olle siitsadiķ
weel suggogi mitte tousnud. Nenda siis surem
hulk tallorahwast ommast wannast õigese teele
juhatajast ilma jãnud, ja isse, uut teed mitte
tundes, sai seggaseks, ja lãks sel wiisil hukka.
Keiķ se sũndis teie ja teie wannematte nãhhes,
ei woi sellepãrrast siis kaksipiddi mõttelda.
Misammo selge on se asst, et, kui teie isse ei
pũa aitada, kui teie isse ei pũagi ennast selle
wasto walmistada, siis keiķ need õigusfed, mis
teie suur Keisri herra ja teie moisa-wannemad
heast noust teile on kinkinud, ei lãhhe teile mitte
kasfaks, waid sawad teile pããw pãwalt iķka
suremaks kahjuks.

Oh, teie waesed! teie ollete nüüd omma foggodusse õigustega, mis teie isse ei tunne, kui karri lane peäle ilma karjatseta, kui laew merre peäl ilma kiprita. Wõtke siis wasto sedda essimest abbi, mis ma teile ollen pakkunud keigest ommast süddamest! Saatke ennesele kasso sest kolist, mis ma teile ollen seadnud, saatke ennesele kasso ka sest weikesse ramatõesest, mis ma teie heaks ollen üllespannud. Olgo temma õppetüs teile essimesse järjekõs parrema põlwe pole!

Kui agga teie püüdminne ja hõlekandminne nisammasuggune on, kui minno heasõwiminne, tõeste, siis suur Jummal aitab teid eddasi, ja annab teile ka sedda walgust, et teie woite tunda, mis head teile täiest süddamest jo on pakkutud, ja mis teile eddespidi weel pakkutud saab. Ja õppetago siis armolinne Jummal ka minnule weel keik sedda tarwitawad nou ja abbi, teid tõssiste õige tele juhhatada, mis teid parrema põlwesse woib sata!

Piddage siis meles minno sannad: Püüdke isse eddasi ja noudke tagga sedda parremat põlwe. Kes isse ei wiitsi omma kasso parrast murret kanda, tedda ei woi ka ükski aitada; se jääb ilma abbita ello põlwes.

